

"ותן חלקנו בתורתך"

המשל כמאמר מורה השלמה כנסת ארבעה חברים

קריאתו מלפני משה וכו'

3

2

1

יסודי התורה פרק ד' וזו, כי כל דבריו קדושים, וברוח נבואה אמרו בלי ספק.

ואם כן יי' איך צוה השם שיאמינו לעולם במשה, הא "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" (ברכות לג, ב) ואין הידיעה מברכות הבחירה יי' !? ושמה יבחר משה אחר זה חלילה, להוסיף מדעתו!¹⁹ ועל כרחיך, שהשי"ת שלל ממנו הבחירו לגמרי, ונשאר מוכרח כמלאכים.²⁰

נבואת משה¹ הוא למעלה מנבואת כל הנביאים.² שנבואת כולם הוא על פי אות ומופת,³ וכל המאמין באותות, יש בלבו דופי,⁴ או שמוסמך ע"י נביא מוחזק⁵ לנביא, כמו אלישע ע"י אליהו.⁶ רק שהתורה אמרה להאמין לנביא שמראה אות ומופת, כמו שציותה להאמין לעדים, אעפ"י שאינו מן ההכרח שתמיד יעידו אמת⁷ וחגגיה בן

כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו. משה רבינו אינו כן אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקדש לבשחו ונבואה שורה עליו, ואינו צריך לכווין דעתו ולהזדמן לה שהרי הוא מכון ומוזמן ועומד כמלאכי השרת. לפיכך מתנבא בכל עת שני עמדו ואשמעה מה יצוה יי' לכם : וכזה הבטיחו האל שני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי. הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת חזרוין לאהלם שהוא צרכי הגוף כולן כשאר העם, לפיכך אינן פורשין מנשותיהן. ומשה רבינו לא חזר לאהלו הראשון, לפיכך פרש מן האשה לעולם ומכל הדומה לה. ונקשרה דעתו בצור העולמים ולא נסתלק הרוח מעליו לעולם וקרון עור פניו ונתקדש כמלאכים :

רמב"מ, ח' פ"א, הלכה ג', כ"ה, ה"א

הוא היה התורה, כמו שאמר (מלאכי ג, כב) "זכרו תורת משה"⁶⁶ ואחריו לא קם נביא כמוהו (דברים לד, י) ולא יקום. כי גדול ממעלת משה בנבואה גם משיח לא יהיה, כמו שפירש רבינו⁶⁷ שזה לנצחיות התורה שלא ישונה על ידי שום אדם, כי אם ישונה או הוא בגד נבואת משה חוקה עולם⁶⁸, ואין חילוף ושנוי ידיעה אצל הבורא.

לכן משה היה יכול לשבור הלוחות (שמות

עזור יוכיח שהיה נביא אמת ולסוף בעשה¹⁰ נביא שקר, כמו שאמרו פרק הנחנקים.⁸ לא כן משה רבינו.⁹ שכל ישראל שמעו שהקב"ה מדבר למשה פנים אל פנים¹⁰, וכולם הגיעו למעלת הנבואה¹¹, וראו איך הקב"ה מדבר עמו. לכן אמר (שמות יט, ט): "הנני בא אליך בעב הענן בעבור ישמע (העם) בדברי עמם) וגם כך יאמינו לעולם", שכל זמן

שהאמינו מצד האותות כמו במצרים¹² היה קל הביטול ע"י נביא אחר שיראה אותות ומופתים. לא כן עכשיו, אף אם יבואו אלף רבבות נביאים באותות ומופתים לאמר בשם ד' לשנות קוצו של יו"ד מתורת משה, לא בשמע לו¹³, ומצוה להמינם כדון נביאי שקר¹⁴, כיון שעל נבואת משה אנו עדים בעצמינו¹⁵, וזה שאמר, "וגם כך יאמינו לעולם"¹⁶. הדין בכל דברי רבינו בהלכות

משל מנחה ברמב"ם הלכה ג'

לב, יט) ולקבל על ידו לוחות אחרות (שם לד, א), והים נקרע מפני ישראל⁶⁹. לא כן אחרי מות משה, תו "אין נביא רשאי לחדש דבר"⁷⁰, והתורה קיימת כולה לדורות, והלוחות הם קיימין לדורות, והירדן נקרע מפני הארון, כי ארון הוא ברית ד' לדורות, ולא יהיו עוד לוחות אחרים, והתורה כבר מסורה בידינו בשלימותה⁷¹. משל מנחה הלכה ג'

[ב] ראה נאויש ה' השונה ה, ה, כסופו, שכתב וז"ל, והנני להזכיר פה דבר אחד מאד אצל הוא זקני הרב ר' חנניה כהן ז"ל, שצ"ח צוה הכתוב ומשה היה עניו מאד מכל האדם אשר ע"פ האדמה, וכבר נודע שאלם הפילוסוף איך יתכן זה צחיק האנושי להיות שפל צערכו ממי שפחות ממנו, הלא זה רק העדר הערכה המעלות, ואם כי יש צוה דרושים עמוקים למצין, כז"ו יתכן להיות גם זה מהעניינים אשר הביאו לענוה גדולה, והוא כי לזהרם חומריותם וצדיקתם גשמו אשר נחפזן לרומי ונעלה יותר מכל הנצרכים, והיה רואה תמונת כבוד ה' פנים אל פנים, והיה נעדר מן הצחיקה ולא היה שייך בו צווי להאמין שהכל ראה עין בעין, והיה רואה פעולה כל מנחה ומנחה, לכן נהיה שפל צערכו מול הפחות שצ"ח ישראל שהוא צמוחו נרץ להאמין והיה צחיקי והאמין מהשגחה ה' ונשלמותו וצמחיותו, וזה מאמר הכתוב ומשה היה עניו מאד מכל האדם, וצמח היה עניו, שהמה על פני האדמה ולא ראו מנחה והיה להם המנחה המיוחדת היא האמונה וכל מפעלם היו צחיקים, לא כן האיש משה איש אלוקים ועלה למרום שמים, ודפח"ם.

כירוש י"ג לרמב"ם הלכה ג' משל מנחה ה'

1. תלמיד-חכם, ניצוץ בשמת משה רבינו¹³⁰

יש להתרגל לראות את ריבונו של עולם מתגלה במציאות העולם, כמבואר במספר פרקים ב'אורות'¹³¹. יש להתרגל לראות את אדון כל הנשמות מתגלה בנשמות שמופיעות במציאות הדורות של ישראל. "בינו שנות דור ודור"¹³². יש להתרגל לעולמות עליונים ופנימיים אלה, לסתרי תורה אלה.

עניינו של משה רבנו הוא גילוי כל התורה וכל ההלכה. "משה קיבל תורה מסיני"¹³³ — משה רבנו הוא יחיד ומיוחד בשייכותו לתורה במובן הכללי-ישראלי. לכן גם כל תלמיד-חכם נקרא משה, כפי שמוזכר בגמרא כמה פעמים: "משה, שפיר קא אמרת"¹³⁴. בכל תלמיד-חכם מופיע המשך גילוי תורה ולימודה, ויש בו משהו מנשמת משה רבינו¹³⁵.

שיחור הכתוב הלכה ג' הלכה ג' 78

7 (ג) והאיש משה עניו וגו'. ציאר הכתוב דלא משום משה וזערו ענה ה' כי היכי דלא לחליש דעתו, אכל צאמת משה לא חשש ללל לזה דהאיש משה עניו וגו', אלא משום שנוגע לעיקר התורה לדעת כח מעלתו של משה שהוא למעלה מכל נבואה שבעולם (א). ומשמעות עניו הוא שאינו חושש לכבודו וזערו, ולא משום שהוא שפל צענמו ואינו מכיר צענמו שאינו ראוי לזה הצער והעדר הכבוד (ב), אלא משמעות עניו שהוא מתנהג צלי חשש על כבודו, והיינו דאמר רב יוסף שלחי מסכת סוטה לא תיחני ענוה דאיכא אגא, והוא כדאימא שלחי מסכת הוריות דכל שני דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לצימיה לא קרא, ופירש רש"י שלא רצה לנהוג שררה צענמו שצשעה שנרץ לאומן הלך אליו ולא קרא את האומן לצימיה, אף על גב שידע רב יוסף שהוא בערך רבה, מכל מקום לא חשש לכבודו והיינו ענוה:

הערך רבנו - גמ' הלכה ג'

6 והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על-פני האדמה: עניו ק"י

אבל כאשר האדם בעל ענה הוא משפיל עצמו איך בודאי משפיל עצמו כנגד בוראו מכיר בפחיתות שלו וחזו עצם היראה כאשר מכיר עצם שפלותו, חזו פירושו לפי פשוטו עקב ענה יראת השם, כלומר שדבר זה הוא בודאי כאשר הוא בעל ענה שהוא ירא השם, כי בעל ענה משפיל עצמו לפני כל ואיך לא ישפיל עצמו לפני השם יתברך, ואין לומר אצל הענה שמן הענה יעלה למדרגת יראת השם ויראת שמים ראש לענה כמו שהוא ראש לחכמה, שאין זה כך שלכך נקראת יראת השם עקב אל ענה, כי כאשר הוא עניו בודאי הוא ירא שמים לפני זה ובכלל ענה הוא יראת שמים כמו שהעקב הוא בכלל עיקר הגוף, אבל החכמה אף כי היא מביאה אל יראת השם אין דבר זה בודאי רק כי היא הכנה בלבד, ולפיכך נקרא יראת השם ראש לחכמה ואין הראש טפל לגוף אבל מן הגוף עולה לראש, ולכן מן החכמה בא לידי יראת.

מ ה"ו

ג) והאיש משה ענו מאד. אמר רבי יוחנן, אין הקב"ה משרה שכירתו אלא על גבור עשיר חכם ועניו, וכולן ממשוה, עניו - דכתיב והאיש משה עניו מאד (נדרים ל"ח א')

10

(ב) וכן מציא ראיות מפסוקים שונים על יתר המעלות דחשיב צוה. ואמנם פשוט הדבר, דהא דלין הקב"ה משרה שכירתו רק על צעל מעלות אלו הוא רק השראה בקביעות, אבל לפדקים בודאי שקובע גם על אנשים שאינם כלולי כל מדות אלה, וראיה לזה שהרי בזמן הבית היו כמה נביאים שלא היו צמדגות אלה המעלות, וגם צמשה גוטיה מלינו ששרתה עליו שכינה קודם שהיה צו מעלת העשירות, שהרי כנודע נחשאר מפסולת של לוחות נע' 10 פ' תשא צפ' פסל לך, והנבואה חלה עליו עודו צמדריס, אלא ודאי כמש"ב, וצוה סרו פליאות מהר"י אלבו ושאר מפרשים על זה המאמר, ואין להאריך. אמנם ככלל לא נחצלה לי נזאי זכות היא לאלה המעלות, גזורה, עושר, וחכמה, שעבורם ישרה ה' שכינתו, וצמלמח מדת הענוה בודאי מעלה גדולה היא וחציבה לפני הנקום וכמש"כ אני את דכא ושפל רוח וכו', וכן מלינו צקגולת המורה שנדבקת רק למי שדעתו שפלה, ע' מענית ו' א' וכ"א צסוטה ה' א' אני את דכא ושפל רוח וכו', יעו"ש. אבל זולת מדת זו צמה נחשצו הס לעומת גדלות של הקב"ה שיכבדס כ"כ עד להשרות שכינתו עליהם, וצמשה צ"צ א' חשיב עוד צמספר

לכרה תמימה, גמפג, יב, ע

מעלות אלו מי שהוא צעל קומה וליף ג"כ ממשוה, וגם זה מוסיף פלא, צמה זכחה מדה זו להשראת השכינה. ולכן נראה לי דכל אלה המעלות יקד שוים הם צעיקרס ויסודס אל מעלת הענוה, והצאור הוא, כי מעלות אלו מגבילים ערך הענוה, יען שאינו דומה ענוה של איש חלס ואציון ואינו מלומד, לענוה של איש גבור ועשיר וחכם וגם צעל קומה, יען כי צעוד שלהראשון ענוותו צאה לו צטבע מסכת שפלותו ורומו הכהה, הנה להשני מעלות נפשו וכשרונותיו גורמות לעורר צו רוח גאוה ולפסוע על ראשי אנשים פחוחים ממנו, ואס איש כזה הוא עניו אחתי אז מדת ענוותו צאמת מעלה גדולה היא מאין כמות, וחזו דאשמעינן שאע"פ שהיה משה גבור ועשיר וחכם וצעל קומה אפ"ה היה עניו מכל האדם, ואשמעינן דלין הקב"ה משרה שכירתו אלא על גבור ועשיר וחכם, ועל כל אלה הוא עניו, ודו"ק.

(יא"ב) ויאמר משה וכו' מי אנכי וכו'. ויאמר כי אהיה עמך וזה דך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וכו' על ההר הזה. קישור הכתובים, כי משה היה עניו ונמוך בדעתו יותר מכל האדם, כאשר העיד עליו הכתוב (נמדנר יג, ג), והוא משה עד שלא נדבר עמו, הוא משה משנדבר עמו, כמבואר בתורת כהנים ריש ויקרא (א, א, ג), שלא זחה דעתו עליו, והוא עניו נשגב מבינת אדם, איך יתכן שלא יתפעל האדם משנוי הטבע שבידו להופכה כחומר חותם, ואין בנמצאים למעלה ממנו, שיהיה נמוך ושפל יותר מתינוק קטן, אין זה רק מפני שגדלה השגתו באלקות פנים אל פנים ודבוק תמיד באלקים אמת, והוא בטל ממציאוחו האנושית כנר בפני האבוקה, 10

מלך תנומה, קממ, ע, יא

13

ולפי ערך גדלו בהשגה באלקות יודע הוא כי הוא אפס ואין. ואין הקב"ה משרה שכירתו רק על עניו ונמוך בדעתו (מדריס למ, א), ולכן לא השרה שכירתו רק על סיני שהוא הנמוך וקטן מכל ההרים, וכמו שאמרו חז"ל בפ"ד דמגילה (כט, א) עיי"ש, על קרא ד"למה תרצדון הרים בגבונים⁸. ולכן אמר "כי אהיה עמך", "וזה", מה שאתה עניו אמיתי בדעתך שאתה אומר לפני יודע תעלומות "מי אנכי" וכו', "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך", כי מענותותך יראו הכל שאתה מקושר באלקות והנך שליח מיוחד לי, מה שאתה עניו הוא סיבה "כי אנכי שלחתיך", כמו ש"בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וכו' על ההר הזה" הנמוך מכולם, וחבן⁹.

14

והנה השתלמות הענוה כנויה על שני חלקים יסודיים: החלק הראשון הוא שלא יהיה נקטס בפניו וכלכבו למעט ע"י את הוד האהבה ושמתת הסברת הפנים הראויה לכל אדם בכל שעה. החלק השני הוא שאפילו יבאו דברים אדירים כאלה שההקנטה בהם ראויה היא כדי להטיל אימה ושאר צרכים, מ"מ לא יקפיד בלב, וחזו הדרך היותר נשגב, כי במצב שלא ניתן רשות כלל להתפתחות הרגוז גם כהוראה חיצונית אז עוד הכת מתרחב להגבילו, אבל כשהצורך מביא ליחן רשות לכת הרגוז לחול, ועס זה יעצרהו מבלי לבא אל הלב להרעילו בקפיא פנימית, דבר זה דורש מנחת הנפש קניינית אדירה מאד. ולשני אלה החלקים שלפי תכונתם ראוי שיחלק שם האדם המתעצם בהם לשני חלקים: החלק הראשון שיסיפק לו ג"כ הכשרון והתכונה הטבעית והתכונה המתגברת שכבר החלה הפעולה לפעול כפי מדתה. ההגבלה המדוייקת הבאה עמה היא ודאי שלמות קניינית. ע"כ כדאי הוא הלל, לפי מדתו שראויה להיות למדה נהוגה בבנ"א כולם, לאבד ע"י ארבע מאות זון, על מבחן ההכרה של הסבלנות העומדת במצב מניעת ההקנטה שלא תחליל לפעול כלל. וכדאי הוא עוד ד' מאות זון אם תבא הבחינה על המעצור הניתן מבחירת הנפש ע"י השכלתה וקנינה המתעצם. והלל, מצד תכונתו הקניינית המשימה גבול וגודר גם למה שכבר החלה הפעולה ברשות התורה והיושר הגמור, שאם צריכה לבא ההקנטה, מה שכניסיון זה לפי עומק מדת הענוה לא היה גם לזה מקום, כיון שהרחבת חכמת ענותנותו ידעה להפוך לטובה את המאורע בלא שום הקנטה ובלא שום מיעוט הסברת פנים. אבל אם גם היה בא הדבר לידי מעשה של הקנטה חיצונית מ"מ הלל לא יקפיד בלב, שע"ז כדאי ג"כ לחרות בזכרון טוב מופת לימודי מעשי, שקנין מדת ענוה טהורה כזאת אפשרית היא לאדם, למען יחרץ כל חפץ חיים באמת לרדוף אחריה במחקרו ובמעשה התרגלותו להשיגה.

עין איה, קמ, ע, יא